

9. Пащенко В.О. Свобода совісті в Україні. Міфи і факти 20-30-тих років. / В.О. Пащенко. – К.: Б.в., 1994. – с. 250.
10. Григорчук П.С. Влада і православна церква на Поділлі в першій половині 20-х років ХХ ст./ П.С. Григорчук // Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне. – Вінниця, 2008. – С. 100-103.
11. Олійник М.П. Поділля в роки нової економічної політики: політичні, соціально-економічні та культурно-духовні процеси (1921-1928). – Кам'янець-Подільський, 2015. – 546 с.
12. ДАВО, ф.1, оп.1, спр. 490.
13. ДАВО, ф.1, Оп.1, спр. 495.
14. Тітова Н. До проблеми «українців-католиків» на Поділлі у 1920-1930-х рр. /Н. Тітова // Історія України: маловідомі імена, події, факти. – 2008. – Вип. 35. – С. 66-86.
15. ДАВО, ф. 301, оп. 1, спр. 130.
16. Біографії римо-католицьких священників, репресованих радянською владою // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2003. - №2. – С. 374-438.
17. ДАВО, ф. Р-925, оп. 8, спр. 55.
18. Козерод О В. Євреї України в період нової економічної політики: 1921-1929 рр. / О.В.Козерод. – К.: СПД Савчина, 2003. – 313 с.
19. ДАВО, ф. Р-254, оп. 1, спр. 91.
20. ДАВО, ф. Р-847, оп. 1, спр. 557.
21. Крічкер О.Ю. Боротьба радянської влади за витіснення релігійної свідомості з традиційного життя єврейських громад у 1920-х рр.. (на прикладі містечок Правобережної України)/ О.Ю. Крічкер// Гілея: Науковий вісник. Збірник наукових праць. – Вип. 48 (№6). – 2011. – С. 127-133.
22. Зінко Ю.А. Політика радянської держави щодо протестантських релігійних громад в Україні у 20-30-х рр. ХХ ст./ Ю.А. Зінко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Випуск 1. – Вінниця, 2003. – С. 14-17.
23. ДАВО, ф. 43, оп.1, спр. 71.

Kuzminets N.P. Bolshevik Attack on Different Religious Denominations in Podillya in the early 1920s

The article studies the party and state politics regarding the Church and believers of different denominations in Ukraine including Podillya in the early 20-ies of XX century. The author shows the the political mechanisms of the religious policy, the nature of church and state relations and the mechanisms of their functioning during this period.

Keywords: Podillya, the Bolshevik authority, church, church values, religion, religious denominations.

Кузьминец Н.П. Наступление большевиков на разные религиозные конфессии на Подолье в начале 1920-х гг.

В статье исследуется партийно-государственная политика, которая касается церкви и верующих разных конфессий в Украине, в том числе и на Подолье в начале 20-х годов ХХ века. Автор показывает функционирование политического механизма проведения религиозной политики, характер церковно-государственных отношений и механизмы их функционирования в этот период.

Ключевые слова: Подолье, власть большевиков, церковь, церковные ценности, религия, религиозные конфессии.

Статтю подано до редколегії 4.01.2017 р.

УДК 94 (477.44=162.1) «192»

А. В. Войнаровський, І. В. Мазур

ПОЛЬСЬКА ГРОМАДА ПОДІЛЛЯ 1920-Х РР. В УМОВАХ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ «КОРЕНІЗАЦІЇ»

У статті здійснено спробу аналізу справжньої сутності більшовицької політики коренізації здійснюваної в СРСР, та її специфіку на теренах радянського Поділля у 1920 – х роках по відношенню до польської спільноти краю. Висвітлено декларативність гасел та спроби реалізувати дійсні наміри, у статті розкривається як через утворювані комуністичними органами влади польські національні засоби масової інформації, освітні та культурні заклади здійснювалося фальшування інформації, робилися спроби насадження радянських ідеологічних штампів. Головна увага зосереджена на динаміці громадських настроїв польської спільноти.

Ключові слова: національна політика, комуністична ідеологія, польська громада Поділля, засоби масової інформації, коренізація.

В умовах розбудови незалежних, правових, демократичних держав все більшої гостроти набуває проблема державної етнополітики. Значну цінність у формуванні толерантних етнічних суспільних відносин має історичний досвід. Саме звернення до практики вирішення проблем міжнаціональних відносин надзвичайно актуально, оскільки глибокий науковий аналіз минулого потрібний для здійснення виваженої державної політики з урахуванням інтересів усіх його суб'єктів та задоволення вимог національних меншин.

Останнім часом особливий інтерес вітчизняних та зарубіжних істориків викликає дослідження становлення та функціонування командно-адміністративної системи в СРСР, яка була зацікавлена у знищенні, утаємниченні або фальсифікації документів, що суперечили офіційному трактуванню історії та могли породжувати серед громадського загалу сумніви у непогрішимості методів соціалістичного будівництва. У цьому контексті актуальним є вивчення ступеня дослідження проблеми реалізації національної політики на теренах Поділля.

Увага до історії національних меншин як УСРР, так і окремих регіонів є актуальною темою. Використання політики коренізації задля створення позитивного іміджу комуністичного режиму, декларативність заходів влади, своєрідний аналог «ленінського танго» НЕП в економічній політиці доводили у своєму дослідженні О.Калакура та К. Белашова [1]. Загальний політичний курс національної політики в адміністративній та освітній сфері на теренах УСРР висвітлено у праці І.Міронової [2]. Особливості діяльності громадських організацій національних меншин на теренах Радянської України у 1920-х роках висвітлює М. Журба [3]. Карально-репресивні заходи більшовицької влади на Поділлі спрямовані проти польського католицького духовенства досліджує А. Лисий [4]. Організацію освітніх закладів національних меншин краю, динаміку їх розбудови та ліквідації у 1930 – х рр. висвітлює А. Войнаровський [5]. Розбудову більшовицьким керівництвом освітніх та культурних установ у 1920 – рр. досліджував Б. Чирко [6].

Важливим аспектом дослідження особливостей становища польської громади Поділля є статус прикордонної території, підготовка керівництва СРСР до війни, а тому підвищена увага до польської спільноти. Доцільно висвітлити реальні цілі більшовицьких керівників, використання подвійних стандартів, розбіжність між гаслами і реаліями. У контексті вивчення цієї проблеми використано значний масив матеріалів партійних архівів Польських бюро губернського комітету, окружних комітетів, агітаційно-пропагандистських відділів та інших структур.

Характерною рисою історії Поділля є співіснування представників різних етнічних та конфесійних спільнот. Тривалий історичний період край був територією фронтиру, що зумовлювало конфлікти, активні міграційні процеси, потребу постійної колонізації. Таким чином, етнічно регіон мав унікальну мозаїку та в різні етапи поступу це проявлялося по – різному, від мирного співіснування до конфліктів. Досить часто титульний етнос держави, до складу якої входив край здійснював обмеження прав інших національностей та усіяко пригнічував їх. Такого характеру була політика поляків в часи Речі Посполитої, росіян в часи Російської імперії. Вперше питання про рівність національностей та скасування етнічної дискримінації та його практичне застосування було здійснено Українською Центральною Радою. 9 січня 1918 року був ухвалений закон про національно-персональну автономію, за яким представники всіх національностей які мешкали на території УНР наділялися рівними правами [7, с. 14]. Втім відстояти державність УНР в роки громадянської війни не вдалося, перемогу здобували комуністи.

Національне питання стає одним з наріжних у державному будівництві радянського ладу. На початку 20 – х років у більшовицькій партії розгортаються гострі дискусії між інтернаціоналістами, які по своїй сутності були продовжувачами великодержавної політики Російської імперії та з іншого боку націонал-комуністами, котрі наполягали на створенні належних умов для розвитку всіх народів країни [8, с. 73].

«Теорія боротьби двох культур» виникла в Україні на початку 1920-х років як протидія прихильників російського великодержавного шовінізму українському державотворчому процесу, що активізувався за умов проголошення політики українізації. Її автором був тогочасний другий секретар ЦК КП(б)У Д. Лебідь, який «обґрунтував» неповноцінність, нижчість української культури як культури сільської, патріархальної у порівнянні з російською передовою, з якою Лебідь ототожнював всю міську культуру [9]. Московськими прихильниками поглядів Д. Лебеда, насамперед, були В. Ваганян [10, с. 164] та Ю. Ларін [6, с. 215]. Перший обстоював положення про «інтернаціональну культуру національною мовою» (розуміючи під «інтернаціональною» культуру російську), а другий виступав проти «євреезації» та «українізації» зрусифікованих євреїв та українців.

Ці хибні погляди не лише мусувалися у писаннях подібних «культурників», а й лунали з найвищих політичних трибун. Наприклад, А. Єнукідзе з трибуни союзного ЦВК прямо

заперечував самостійний шлях розвитку української культури, наголошуючи, що «українська культура повинна зростати з російської» [2, с. 89].

Запеклий опонент Д. Лебеда М. Хвильовий, в інтерпретації якого «теорія боротьби двох культур» із сфери внутрішніх проблем українського життя переносилась у площину культурних взаємин України та Росії, твердив, що «Соціальні процеси, що їх викликано непом, логічно ведуть до конфлікту двох культур. Українське суспільство, зміцнівши, не помириться зі своїм, фактично, коли не юридично, декларованим гегемоном – російським конкурентом» [10, с. 591].

Інший захисник самобутнього розвитку української культури О. Шумський, критикуючи М. Хвильового за те, що ним «віджилася теорія боротьби двох культур з гегемонією української культури», спробував дати об'єктивну оцінку поглядам письменника і тим обставинам, в яких розвивалась українська культура [10, с. 165]. Це призвело до засудження його більшовицьким керівництвом як українського прихильника «боротьби двох культур», а погляди О. Шумського, як і погляди М. Хвильового, були проголошені ухилами.

Одним з тих, хто послідовно боровся із «хвильовізмом» і «шумськізмом» був М. Скрипник. Слід зазначити, що погляди М. Скрипника на проблему сформувалися в боротьбі як з Д. Лебедем, Ю. Ларіним й іншими провідниками ідей російського шовінізму, так і з М. Хвильовим, О. Шумським та їхніми послідовниками. М. Скрипник був одним із небагатьох більшовицьких лідерів на Україні, який беззастережно повірив в демагогічні ленінські твердження, що стосувалися національної політики, і прагнув проводити їх у життя. Найбільше його приваблювали гасла про «право нації на самовизначення аж до повного відокремлення в окрему державу» та про «повну рівність усіх народів в єдиному Союзі».

Коли поставало питання про виживання більшовиків і закріпленні їх при владі після виснажливої для країни війни, комуністи змушені були йти на поступки. Таким було «ленінське танго» в сфері економіки, нова економічна політика. Відповідно на такі ж поступки влада змушена була піти і на розв'язання національного питання, новий курс отримав назву «коренізація». 1 серпня 1923 року було прийнято Декрет ВУЦВК і РНК УРСР «Про заходи щодо забезпечення рівноправності мов та сприяння розвитку української мови» [7, с.17]. Першочергова увага зверталася на отримання освіти національною мовою.

На території краю, задля успішної реалізації цієї політики була створена комісія національних меншин при Подільському Губвиконкомі. Впродовж 1923 – 1924 року було зібрано детальну інформацію демографічно-статистичного характеру з рекомендаціями і довідками, щодо розбудови шкіл, пунктів лікнепу для національних меншин. Так? за даними комісії на теренах краю мешкало євреїв - 7,4%; поляків - 3,3%; росіян – 1,8%, молдован - 0,5%. Загалом перелік містив найменування 41 національності, найчисельнішими були українці – 86,8% [11, с. 24].

Партійними органами було проведено ретельний класовий зріз польської спільноти Поділля: 80% - селяни; 10% - інтелігенція; 3% робітники; 7% міщани. У додатку зазначалось, що більшість польських селян, а отже всієї громади є носіями реакційних настроїв. Тобто уже у 1923 р. влада визначала поляка як представника «нації - ворога» [13, с. 48].

За переписом 1926 р. в шести округах колишньої Подільської губернії проживало 192 408 поляків, відкривалися навчальні заклади, в яких викладання здійснювалося польською мовою. На початку 1924 р. працювало 95 польських шкіл, а в 1933 р. — 222 школи [5, с. 46].

У 1933 р. діяли польські педтехнікум у Проскуріві (тепер Хмельницький), агротехнікум у Полонному, польський відділ при Проскурівському технікумі механізації сільського господарства [5; с. 47].

Звісно ж варто розкрити якісну сутність та характерні особливості освітнього процесу першого радянського десятиріччя. У шкільних програмах чимало уваги приділялось комуністичній пропаганді, в гуманітарному циклі дисциплін були наявні потужні фільтри, що вилучали з програми класово шкідливі елементи. Потужна увага приділялася пропаганді атеїзму, що викликало невдоволення в переважній більшості глибоко віруючих поляків, чехів, німців. Заходи, спрямовані проти віри, спонукали громади до домашньої освіти. З іншого боку варто підкреслити і позитивні здобутки, для населення постала можливість безкоштовно отримати освіту, студенти технікумів і курсів отримували додаткові стипендії, що було вельми важливим в умовах голодних 20 – х років та піднімало престиж освіти.

Таким чином, політика комуністів в галузі освіти мала свої позитивні і негативні аспекти, прагматично була направлена на умиротворення антирадянських настроїв, які були притаманні як українцям, так і національним групам радянської країни [15, арк. 96].

Втім, простежується одна важлива складова політики по відношенню до польської спільноти. Відбувається збір анкетних даних де фіксуються такі відомості – прізвище, ім'я по батькові, дата народження, рік вступу до лав комуністичної партії, чи була анкетована особа членом інших політичних партій, професію: цивільну та військову спеціальність, службу в арміях (царській, білогвардійській, РККА, інших іноземних збройних силах), займану номенклатурну

посаду [16, арк. 207-244]. Накопичення таких даних у 1930 – х буде підставою для здійснення репресій, адже у багатьох анкетах вказувалася служба у військах, які вважалися ворожими по відношенню до більшовицького режиму.

Цікавим за змістовним наповненням є лист від ЦК КП(б) У до польського бюро Вінницького окружного комітету під грифом «Цілком таємно» [17, арк. 63-64]. Процитую окремі положення щодо діяльності бюро: «Звертаємо увагу товаришів щодо необхідності використання в антиклерикальній агітації низки фактів, які би дискредитували польське католицьке духовенство. В першу чергу необхідно висвітлювати шпигунську діяльність католицького кліру, його роль як агентури польського уряду та польського генерального штабу. Задля ілюстрації варто використати лист ксьондза Федукевича до римського папи, опублікований в газеті «Правда» за №262 від 18 жовтня 1924 р. і в газеті «Серп» за №35 від 28 .XI. 1924. Звертаємо також Вашу увагу на матеріали про уповноваженого польської делегації в Ленінграді ксьондзові Уссусі.

Варто розлого використовувати в агітації факт публічного зречення від духовного сану ксьондза Хщоновича, що мав місце у Вітебську.

Звертаємо Вашу увагу на максимальну дискредитацію Польського католицького кліру в громадській думці публікуючи ці матеріали у місцевих газетах «Млот», «Серп», «Гвезда Млодзєжі» та в усній агітації.»

У документі наголошувалося на фіксуванні можливих фактів контрреволюційної діяльності ксьондзів та негайного інформування місцевих партійних органів та ДПУ [18, арк. 14].

Однак було і застереження – не допускати масових репресій по відношенню до католицького духовенства, бути максимально коректними проводячи атеїстичну пропаганду, аби не зумовити масові невдоволення серед польської громади.

Звіт польського бюро Подільського губернського комітету КП (б) У характеризував стан настроїв поляків:

- НЕП посилює націоналістичні тенденції;
- Польська громада перебуває осторонь від суспільного життя;
- Арешти класових ворогів з числа поляків сприймаються як переслідування за національною ознакою;
- Окремі партійні керманічі негативно ставляться до створення польських шкіл [19; 20].

Відповідно вищим партійним керівництвом УСРР перед польським бюро Подільського губернського комітету КП (б) У було поставлено завдання:

- Здійснювати заходи по розшаруванню польської громади, порушувати їх єдність;
- Спрямовувати зусилля на створення колективних сільських господарств підконтрольних місцевим партійним осередкам;
- Заохочувати перехід польської інтелігенції на бік партії.
- Конкретизувалися завдання перед партійними комітетами на місцях:
- Вивчення соціального складу поляків;
- Боротьба проти антирадянського і куркульського впливу на пролетаріат;
- Посилення антирелігійної пропаганди і боротьби з католицьким духовенством;
- Поділля – прикордонний регіон, тому особливо посилена робота серед поляків;
- Посилена пропаганда інтернаціоналізму та класової солідарності [21].

Польські секції і бюро позбавлені права ініціативи під строною забороною, лише виконання розпоряджень з центру.

Таким чином, більшовицька політика коренізації мала подвійні стандарти – з одного боку декларувалася політика лояльності до національних громад, створювалися зовнішні ознаки повноправного освітнього і культурного життя. З іншого – до польської та німецької громад ставлення було явно ворожим, аналіз документів вказує на острах більшовицької влади перед польської спільнотою, очікування майбутньої війни та передбачування виступів поляків проти радянської влади, підготовку даних для розгортання цілеспрямованих карально-репресивних заходів. Яскравим прикладом такого ставлення є зріз по органам національного самоврядування і освіти у 1930 рр. Станом на 1934 р. по Вінницькій області - 74 польських сільських ради, у 1932 р. - 245 польських шкіл. А вже на 1935 р. – 35 польських шкіл, 134 польських вчителів із 430 у 1935 арештовані, залишилось 14 польських сільських рад, які наступного року будуть ліквідовані під формулюванням, що були штучно вигаданими [22].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Калакура О., Белашова К. Пішаки у політичній грі/ О. Калакура, К. Белашова // Відродження – 1994 - №7 – С.68 - 79.
2. Міронова І. С. Національні меншини України / І. Міронова. — Миколаїв: Видавництво Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили, 2006. — 464 с.
3. Журба М. Радянські громадські організації національних меншин УСРР в період непу / М. Журба // Київська старовина. — 2000. — №5. — С. 141–145.

4. Лисий А. Одісея ксьондза Левінського./ А. Лисий// Історія релігії в Україні: науковий щорічник. – Львів: «Логос», 2010. – Книга I. – с. 529-535.
5. Войнаровський А. Освіта національних меншин Поділля в 20-х роках ХХ ст. А. Войнаровський// Матеріали ХХІІ Всеукраїнської наукової конференції «Освіта на Поділлі: минуле та сьогодні» – Вінниця, 2011. – Вип. 21. – С. 46-48.
6. Чирко Б. Національні меншини в Україні (20– 30 роки ХХ століття) / Б. Чирко // НАН України, Інститут національних відносин і політології. — К.: Освіта, 1995. — 215 с.
7. Гальченко П. Права національних меншин в Україні/ П.Гальченко// Українське слово. – 1994 - №23 – С.11 - 18.
8. Якубова Л. Етнічні меншини в суспільно-політичному та культурному житті УСРР (20-і—перша половина 30-х рр. ХХ ст.) / Л. Якубова. — К.: Інститут історії України НАН України, 2006. — 507 с.
9. Єременко Т. Польське національне питання в Україні в 20 – і роки/ Т. Єременко. // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки – 1993 - №3 – С. 80 - 85.
10. Нагорна Л. Радянська національна політика/ Л. Нагорна// Політичні читання – 1995 - №1 – С.163 - 175.
11. Бюллетень Подольського губернського статистического бюро. – Вінниця, 1925. – 90 с.
12. Коламийченко И. И. На путях социалистической реконструкции / И. Коламийченко. — К.: Наукова думка, 1978. — 281 с.
13. Национальный состав Советской Украины. Статистический справочник. – Харьков, 1925. С. 47 – 49.
14. Бюллетень Народного Комиссариата Внутренних Дел (Харьков). — 1923. – №21.
15. Державний архів Вінницької області, – Ф. 829., – Оп. 1., – Спр. 54., – 184 арк. Винницький окружний комитет КП (б) України Подольської губернії. Агитационно-пропагандистський відділ Польбюро. Протоколи общих беспартийних зборань польського населення.
16. Державний архів Вінницької області, – Ф. 829., Оп. 1., Спр. 191., 392 арк./ Винницький окружний комитет КП (б) України Подольської губернії. Агитационно-пропагандистський відділ Польбюро. Директиви ЦК РКП (б), ЦК КП (б) У, губернського і окружного комитетів партії по вопросам організаційної і масово-політичної роботи серед польського населення.
17. Державний архів Вінницької області, – Ф. 1. - Оп. 1. – Од. зб. 1679. – 114 арк.
18. Державний архів Вінницької області, – Ф. 136. - Оп. 3. – Од. зб. 131. – 17 арк.
19. Державний архів Вінницької області, – Ф. 136. - Оп. 3. – Од. зб. 362. – 284 арк.
20. Державний архів Вінницької області, – Ф. 1, - Оп. 1. Од.зб 1695 – 39 арк.
21. Державний архів Вінницької області, – Ф.33. – Оп.1. – Од.зб. 40 – 304 арк.
22. Державний архів Вінницької області (ДАВО) – Ф. 31. - Оп. 1. – Од. зб. 26. – 175 арк.

Voinarovskiy A.V., Mazyr I.V. Polish Community in Podillya of the 1920s in Conditions of the Bolshevik Policy of «Indigenization»

The author analyzes the real essence of Bolshevik policy of indigenization, which was carried out in the Soviet Union, and its specifics on the territory of Soviet Podillya in the 1920-s in relation to the Polish community of the region. The article elucidates declarative slogans and the attempts to realize true intentions. The author reveals the mechanism of information falsification and the attempts to impose the Soviet ideological stamps made by the Polish national media, educational and cultural establishments created by the communist authorities. The main attention is focused on the dynamics of public attitudes of the Polish community.

Keywords: national policy, communist ideology, Polish community of Podillya, the media, indigenization.

Войнаровский А.В., Мазур И.В. Польская община Подолия 1920-х гг. в условиях большевизской политики «коренизации»

В статье предпринята попытка анализа истинной сущности национальной большевистской политики осуществляемой в СССР, и ее специфику на территории советского Подолья в 1920 - х годах по отношению к польскому сообществу края. Освещены декларативность лозунгов и попытки реализовать истинные намерения, в статье раскрывается как через создаваемые коммунистическими властями польские национальные средства массовой информации, образовательные и культурные учреждения осуществлялась фальсификация информации, делались попытки насаждения советских идеологических штампов. Главное внимание сосредоточено на динамике общественных настроений польского сообщества.

Ключевые слова: национальная политика, коммунистическая идеология, польская община Подолья, средства массовой информации.

Статтю подано до редколегії 6.02.2017 р.

УДК 94: 37 (477. 43/. 44) «192»

О.О. Стадник

ІДЕОЛОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ТА ПРОПАГАНДИСТСЬКО-АГІТАЦІЙНА РОБОТА ПАРТІЙНИХ СТРУКТУР В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ У 20-Х РР. ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ПОДІЛЛЯ)

У статті на основі джерел та літератури аналізується вплив радянської ідеології на освітній процес та особливості організації пропагандистсько-агітаційної роботи партійних структур в освітній сфері Подільського регіону у 20-ті рр. ХХ ст.

Ключові слова: ідеологія, суспільна свідомість, агітація, пропагандистська діяльність, освіта, Поділля.

Сьогодні ні в кого не викликає сумнівів, що у загальному прогресі ХХ – ХХІ ст. величезне значення має ідеологічний фактор, так як він впливає на свідомість та психологічний настрій у суспільстві. Наразі стає зрозумілим той факт, що в Українській державі після розвалу радянської ідеології до цих пір не створено державної ідеологічної системи, здатної забезпечити єдність суспільства і допомогти владі керуватися державною ідеологічною доктриною у своїй внутрішній та зовнішній політиці. Ідеологи сучасної соціальної системи навіть не роблять спроб проаналізувати ідеологічну ситуацію, яка склалася в країні, звернутися до досвіду минулого. Ця обставина примусила автора зосередитися на історії 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст., коли під керівництвом більшовицької партії формувалася нова ідеологічна система, ядром якої стали ідеї марксизму, втілені в СРСР у ленінізмі і яка з кінця 1920-х рр. отримала назву «марксистсько-ленінська ідеологія».

Розуміючи важливість ідеологічної сфери життя суспільства, більшовики у своїй політиці постійно використовували ідеологічний фактор. У процес формування нової державної ідеології були включені різні фактори і сфери: освіта, виховання, наука, мистецтво, література. Найголовніше місце у боротьбі за побудову «світлого майбутнього» мав відіграти освітньо-виховний процес. Саме завдяки його організації влада мала на меті забезпечити виховання молодого покоління як засобу зміцнення встановленого режиму. Більшовицька доктрина соціалізму з її принципами комуністичної ідеології суспільного розвитку поставила на порядок денний завдання виховати не просто освічену, культурну людину, а й носія тих ідеологічних постулатів, які вони самі сповідували. Освіта в розумінні більшовицького керівництва мала політизуватися до повного узгодження її змісту цілям партії.

Проблеми розвитку освітньої сфери неодноразово привертали увагу дослідників. З початком її становлення з'явилися праці самих партійних діячів Скрипника М., Затонського В., Ряппо Я., Авдієнка М., які намагалися проаналізувати зміст і завдання освіти і виховання в умовах радянського режиму [1]. Згодом у дослідженнях професійних істориків епохи застою йшлося лише про позитивні сторони освітньої політики та культурного будівництва у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. (праці Гутянського С., Шевчука Г., Ясницького Г. та ін.) [2]. І тільки з проголошення незалежності України розвиток «нової радянської освіти» почав досліджуватися з погляду історичної правди. Вийшли праці Кульчицького С., Касьянова Г., Даниленка В., дисертаційні дослідження Липинського В., Кручека О., Кузьменка М. [3], роботи зарубіжних авторів – Сірополка С. [4], у яких всебічно розглядалися питання будівництва радянської освітньої системи, що служила інтересам партії та формувала комуністичний світогляд. Однак огляд стану наукового вивчення теми дозволяє констатувати, що окремі сюжети задекларованої нами проблеми, особливо її вивчення на регіональному рівні, залишилися поза увагою дослідників. У зв'язку з цим автор поставила за мету проаналізувати навчально-виховний процес з точки зору насадження радянської ідеології та дослідити вплив більшовицької агітації та пропаганди на підростаюче покоління і формування педагогічних кадрів, розкрити її спрямованість і методи на прикладі Подільського регіону.

У 20-х рр. ХХ ст. перед українським радянським урядом постало завдання – створити якісно нову за ідейним змістом освіту, яка б сприяла формуванню людини, здатної успішно будувати нове суспільство. Для цього було необхідно запровадити нову систему освіти і виховання широких народних мас. Керівництво органами освіти здійснювалося Народним комісаріатом освіти (Губнарос). Подільський відділ губнаросіти за своєю структурою складався з таких підрозділів: загальний відділ, відділ професійної освіти, відділ соціального виховання,